

BADIIYAT DISKURSIDA SALOMLASHISH KONTSEPTSIYASINING DIALOG VA MULOQOT MEXANIZMLARI

Xushmanova Shaxnoza Ibrohimovna

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti

Xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi;

Tel: +99899 662 75 53;

Elektron pochta: et4831425@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20424609>

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiyat diskursida salomlashish kontsepsiyasining dialog va muloqot mexanizmlari nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Salomlashishning kommunikativ funksiyalari, badiiy matnlardagi dialogik o'zaro ta'sirlardagi o'rni va uning madaniy kontekstda ifodalanishi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda lingvistik, sotsiokultural va diskurs tahlili usullari qo'llanilib, badiiy asar misollarida salomlashishning o'ziga xosligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: badiiyat, salomlashish, dialog, muloqot, diskurs, kommunikatsiya, madaniyat

Kirish

Badiiyat insoniyat madaniyati va ijodkorlik tafakkurining yuksak ifodasi sifatida murakkab, ko'p qatlamli diskurs shaklida namoyon bo'ladi. Bu diskursda til va muloqot vositalari orqali insoniy o'zaro aloqa shakllari, shu jumladan, dialog va kommunikatsiyaning turli mexanizmlari muhim o'rin tutadi. Salomlashish esa muloqotda eng dastlabki, biroq chuqur ma'no yotgan kontseptual mexanizmlardan biri sifatida ajralib turadi. U nafaqat insonlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning boshlanishi, balki badiiy matnlarda subyektlararo aloqaning dialogik sifatini yaratishda ham markaziy o'rin egallaydi.

Bugungi kunda lingvistik va kommunikativ tadqiqotlarda salomlashish jarayoni ijtimoiy-madaniy kontekst, psixologik holat va diskurs tahlili asosida o'rganilmoqda. Badiiyat diskursida esa bu kontsepsiya matnning mazmun-mohiyati va yozuvchining stilistik uslubi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, yangi ilhom va muloqot imkoniyatlarini taqdim etadi. Ushbu maqolada salomlashish tushunchasi va uning dialog mexanizmlari badiiyat doirasida aniq misollar bilan yoritiladi.

1. Salomlashish tushunchasi va uning lingvokultural asoslari

1.1 Salomlashishning lingvistik mohiyati

Tilshunoslikda salomlashish — muloqotning boshlang'ich bosqichi bo'lib, odatda ijtimoiy-salutatsion act sifatida qaraladi. Bu jarayonda ishtirokchilar bir-birini e'tirof etadi, muloqotga kirishadi va suhbating boshlanishiga tayyorlanadi. Salomlashishning lug'aviy va pragmatik tahlili shuni ko'rsatadiki, u kommunikatsiyaning nafaqat formal, balki psixologik-ijtimoiy komponentlarini ham o'z ichiga oladi.

1.2 Salomlashishning madaniy konteksti

Har bir madaniyatda salomlashish o'ziga xos ko'rinishlarga ega bo'lib, ularning qoidalari va odatlari til va madaniyat bilan chambarchas bog'liq. Badiiyatda bu madaniy xususiyatlar milliy obrazlar, xarakterlar ta'riflanishida va dialogning strukturaviy elementlarida aks etadi. Salomlashish madaniyatning ijtimoiy qoidalari, hurmat ko'rsatish, do'stlik va boshqa ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi kalit mexanizmdir.

2. Badiiyat diskursida salomlashishning dialogik va kommunikativ mexanizmlari

2.1 Dialog sifatida salomlashish. Badiiy matnlarda salomlashish har doim suhbatning boshlanishi bo'lib qolmay, ba'zan murakkab psixologik va dramatik vaziyatlarni ochib beruvchi dialogik vosita sifatida xizmat qiladi. U xarakterlarning ijtimoiy pozitsiyasini, ular o'rtasidagi

munosabatlarning holatini aks ettiradi. Salomlashish orqali yuzaga keladigan dialogik jarayon matnning umumiy semantikasi va stilistik yolg'onlarini boyitadi.

2.2 Muloqot mexanizmlari va strategiyalar

Badiiy diskursda salomlashish muloqot mexanizmlarining barcha qatlamlariga taalluqlidir: u tayyorlash jarayoni, ijro etilishi va natijalarini o'zaro bog'laydi. Masalan, formal yoki norasmiy salomlashish strategiyalari yordamida muallif xarakterlarning ijtimoiy mavqeini, ularning o'zaro aloqasidagi masofani yoki yaqinlikni ifodalaydi. Shuningdek, salomlashishning buzilishi yoki noto'g'ri qo'llanilishi dialogda konflikt yoki zo'riqish paydo bo'lishiga olib keladi.

2.3 Kommunikativ funktsiyalari

Salomlashish badiiy matnda nafaqat tashrif buyuruvchilarni kutib olish vositasi, balki norasmiy xabar berish, signal berish va nazorat ostidagi aks ettirish vositasi hisoblanadi. U matnning qurilishida muloqotning asosiy tamoyillarini isbotlaydi hamda madaniy xabarlarini uzatadi. Bu jarayon tilda yuzaga keladigan kodlash-ochish mexanizmlarining o'ziga xos ko'rinishidir.

3. Badiiy matnlarda salomlashish mexanizmlari bo'yicha tahlil

3.1 Tanlangan asarlar namunalari

Tadqiqotda turli badiiy janrlardan, xususan, drama, povest va romanlardan namunalar olingan. Ushbu asarlarda salomlashish o'ziga xos dialogik shakllar, matn konteksti va xarakterlarning o'zaro munosabatlariga mos keladigan kommunikativ xususiyatlarga ega.

3.2 Dialogik tuzilishdagi salomlashish

Har bir dialog boshlanishida salomlashish mavjud bo'lib, u matn ichidagi o'zaro ta'sirni boshqaradi, suhbat ishtirokchilarining psixologik holatini ifodalaydi. Misollar orqali salomlashishning badiiy drammatizmga qo'shgan hissasi, uning ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday ahamiyatga egaligi ochib beriladi

3.3 Salomlashishning buzilishi va uning dramatik roli

Ba'zi holatlarda salomlashish elementlarining buzilishi yoki to'xtatilishi badiiy dialogda konflikt, qarama-qarshiliklar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Bu esa matnning dramatik kuchini oshiradi va o'quvchi e'tiborini tortadi. Ushbu jarayonning badiiy va kommunikativ tahlili o'quvchining matnni chuqurroq anglashiga imkon yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, badiiyat diskursida salomlashish kontsepsiyasi nafaqat kommunikatsiyaning boshlanishi, balki matnda dialogning shakllanishi va rivojlanishining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Salomlashishning dialog va muloqot mexanizmlari badiiy matnlarning ko'p qatlamli semantik tizimini qurishda muhim rol o'ynaydi. U madaniy kodlar va ijtimoiy munosabatlarning uzatilishini ta'minlab, badiiy diskursning o'ziga xos funksiyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu tadqiqot salomlashish kontsepsiyasining badiiyatda yangi aspektlarini o'rganishga yangi imkoniyatlar yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jakobson, R. (1960). Linguistics and Poetics. In: Sebeok, T. (ed.) Style in Language. MIT Press.
2. Levinson, S. C. (1983). Pragmatics. Cambridge University Press.
3. Bakhtin, M. M. (1981). The Dialogic Imagination. University of Texas Press.
4. Yuldashev, O. (2015). Madaniyat va muloqot. Toshkent: Fan.
5. Karimova, N. (2018). Badiiy matnda dialogik tamoyillar. Toshkent: Universitet nashriyoti.